

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

VÝZNAM TETOVÁNÍ V ODLIŠNÝCH KULTURÁCH:
MAORSKÁ VS. „NAŠE“ KULTURA

Bakalářská diplomová práce

Obor studia: Kulturní antropologie

Autor: Michaela Vaňková

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Martin Soukup, Ph. D.

Olomouc 2017

Kopie zadání diplomové práce ze STAGu

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma Význam tetování v odlišných kulturách: Maorská vs. „naše“ kultura vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne.

Podpis

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Doc. PhDr. Martinu Soukupovi, za jeho odborné rady, připomínky, trpělivost i čas, který mi věnoval. Dále pak také PhDr. et Mgr. Martinu Rychlíkovi za jeho ochotu, rychlou komunikaci a poskytnutí důležitých podkladů pro sepsání této práce.

Anotace

Jméno a příjmení:	Michaela Vaňková
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Kulturní antropologie
Obor obhajoby práce:	Kulturní antropologie
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Martin Soukup, Ph. D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Význam tetování v odlišných kulturách – Maorská vs. „naše“ kultura
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá fenoménem tetování, a to zejména ve dvou odlišných kulturních oblastech. V první části práce je věnována pozornost tetování v tradiční maorské kultuře a část druhá je zaměřena na naše kulturní prostředí. V samotném úvodu je sepsána stručná rešerše dostupné literatury, která se tomuto fenoménu věnuje, a to jak cizojazyčná, tak i literatura z českého prostředí. Dále je zde také vysvětlen a definován pojem tetování. Část, která se věnuje maorskému tradičnímu tetování moko, stručně popisuje historii osídlování Nového Zélandu či původní maorské obyvatele. Dále se zaměřuje na proces tvorby tohoto tradičního tetování a jeho historický vývoj. V práci je pak mimo jiné i snaha o zmapování historie tatuáže v Evropě, od starého Řecka a Říma, přes renesanci tetování, až po současnost. Hlavní zřetel je pak brán k funkcím a také významům tetování, v obou zmíněných kulturách.
Klíčová slova:	tetování, moko, maorská kultura, historie, funkce tetování
Title of Thesis:	The meaning of a tattoo in different cultures – Maor vs. „our“ culture
Annotation:	This thesis deals with the tattoo phenomenon particularly in two different cultural areas. In the first part of thesis we focus on the tattoos in the traditional maori culture and the second part is focused on cultural environment. In the introduction there is a brief list of literature

	which is devoted in this topic. It is a literature that is from czech and also from foreign environment. Furthermore there is also the definition of a tattoo itself. The part which is focused on the traditional maori tattoo moko, briefly describes the history of colonization of a New Zealand or originál maori people. Then it is focused on the process of creation of this traditional tattoo and its historical development. In thesis I'm trying to map the history of tattoo in Europe from the ancient Greece and Rome, during renaissance of tattoo, to the present. The main themes are the functions and the sences of a tattoo in both above mentioned cultures.
Keywords:	tattoo, moko, maori culture, history, function of a tattoo
Názvy příloh vázaných v práci:	Nákres Moko kuri Nákresy spirálovitého tetování na čele Tetování horního rtu, okolí úst a brady Spirály na pravé líci
Počet literatury a zdrojů:	30
Rozsah práce:	49 s. (67 858 znaků s mezerami)

Obsah

Úvod.....	9
1 Tetování.....	10
1.1 Vymezení pojmu tetování	10
1.2 Definice pojmu tetování	11
1.3 Rešerše vydaných prací	12
1.3.1 Cizojazyčná literatura.....	12
1.3.2 Literatura z českého prostředí.....	13
2 Maorská kultura.....	14
2.1 Nový Zéland.....	14
2.2 Osídlení Nového Zélandu	15
2.3 Maoři – původní obyvatelé Nového Zélandu.....	15
2.4 „Znovuobjevení“ Nového Zélandu	16
2.5 Historický vývoj tetování	16
2.6 Proces tvorby tetování a způsoby jeho tvorby	17
2.7 Funkce tradičního maorského tetování.....	19
2.8 Ženy a děti s tetováním moko	21
2.9 Vzory tetování.....	22
2.10 Tatéři/tetovači	24
2.11 Mekomokai.....	25
3 Tetování v našem kulturním prostředí.....	26
3.1 Historický vývoj tetování v Evropě	27
3.1.1 Starý svět a tetování.....	27
3.1.2 „Renesance“ tetování v Evropě.....	28
3.1.3 „Druhá renesance“ tetování	29
3.2 Současné pojetí tetování	30
3.3 Motivace k tetování.....	31
3.4 Významy a funkce tetování	32
3.4.1 Rituální funkce.....	33

3.4.2	Magicko-náboženská funkce	33
3.4.3	Léčebně-preventivní funkce	34
3.4.4	Estetická funkce	34
3.4.5	Komunikačně-identifikační funkce	35
3.4.6	Sociálně-skupinová funkce	35
3.4.7	Statusová funkce	36
3.4.8	Individualizační funkce.....	36
3.5	Způsoby tvorby tetování	36
3.6	Zločinecké/vězeňské tetování	37
3.7	Modern primitives.....	38
Závěr		40
Literatura a zdroje		42
Seznam příloh		46
Přílohy		47

Úvod

Tetování či tatuáž je fenomén starý několik tisíc let. Během své historie prošel nesčetnými proměnami. Od akupunkturního léčebného tetování, které bylo objeveno např. na mumii tzv. ledovcového muže Ötziho, přes stigmatizační tetování otroků ve starém Řecku nebo Římě, až po dnešní zdobné tetování, které plní především estetickou funkci.

V každé společnosti má své určité významy i funkce. V tradičních společnostech je tetování pojímáno spíše jako kolektivní prvek, zatím co ve společnostech postmoderních je dnes považováno spíše za prvek individualizační. Lidé se jeho prostřednictvím identifikují s vlastním tělem a utvářejí si s jeho pomocí vlastní identitu.

V první části práce bude věnována pozornost kultuře maorské a tradičnímu maorskému tetování moko. Uvedu zde základní informace o Novém Zélandu a jeho původních obyvatelích. Naznačím, jak probíhalo jeho první i druhé osídlování a jaké byly první kontakty Evropanů s tetovanými Maory. Popíšu historický vývoj zdejšího tradičního tetování a také proces jeho tvorby. Zvláštní zřetel pak bude kladen k jeho významům a funkcím.

Součástí práce bude mimo jiné také exkurz do dějin tetování, zejména pak do dějin Evropských, kde prošlo pohlížením na fenomén tetování významnými proměnami. Práce se bude zaměřovat také na současná pojetí tetování v naší kultuře.

Cílem mé bakalářské práce bude zjistit, jaký je rozdíl ve funkcích a významech připisovaných tetování v tradiční maorské kultuře a v našem současném kulturním prostředí. Tyto kulturní oblasti pochopitelně nemůžeme srovnávat, což ani není mým úkolem při psaní této práce. Otázkou, která by měla být na konci této práce zodpovězena, je, jak se funkce a významy tatuáže v těchto kulturách liší?

1 Tetování

1.1 Vymezení pojmu tetování

Původ slova tetování pochází z tahitštiny, a to z výrazu „tatau“, jenž v překladu znamená označovat nebo i fukat. (Malina, 2009, s. 4184) Jako první, jej zapsal britský cestovatel James Cook (1728-1779), při svých cestách v Polynésii roku 1769, čímž dopomohl k rozšíření pojmu do dalších světových jazyků. V dalších spřízněných jazycích, byla tato slova, označující tetování, velmi podobná jak z hlediska významu, tak i z hlediska etymologie. V samojštině to bylo „tautau“, které znamenalo „kreslit“ a v malajštině „tatu“, které je překládáno jako „rána“. (Rychlík, 2014, s. 18)

V angličtině se původně psané „tattow“ přeměnilo v „tattoo“, což přetrvalo do dnes. V němčině pak vzniklo „tätowierung“, v ruštině „tatujrovka“, ve francouzštině „tatouage“ a ve španělštině „tatuaje“. (Malina, 2009, s. 4184) Čeština zprvu užívala termínů tétování, tetovování či tatuování. (Ottův slovník naučný 1906/XXV, s. 295) Z těchto postupem času vzniklo dnešní tetování.

Výraz tetování v různých obměnách nacházíme skoro ve všech světových jazycích, avšak s jistými výjimkami. V Japonsku se zachovaly místní výrazy, jako „irezumi, horimono nebo šisei“. Havajané pak užívají pojem „kakau“ a novozélandští Maoři pojem „moko“, ke kterému se později vrátím (Rychlík, 2014, s. 18). Méně známé je např. ibánské „patang“, grónské „kakiorneg“ nebo haidské „kida“. (Malina, 2009, s. 4184)

Tetování můžeme kategorizovat hned několika způsoby, a to např. s ohledem na způsob jeho vzniku, dle motivu nebo dle uměleckého zpracování. Tím nejzákladnějším třídícím znakem je barevné provedení. Existují dva typy – barevné (polychromové) a černé/modré (tmavé). Dále pak můžeme rozlišovat pomocí způsobu provedení, tedy na tradiční či moderní, nebo amatérské či umělecké.

1.2 Definice pojmu tetování

Termín tetování nelze vystihnout pouze jednou větou či definicí. Jeho definice jsou různé, ale všechny mají společný znak, kterým je obarvení kůže, úmyslným vpravením pigmentu do tkáně. (Rychlík, 2014, s. 20) Americký antropolog George Peter Murdock (1897-1985) zařadil tetování mezi 67 tzv. kulturních univerzálií, jež definoval jako vlastnosti, které jsou platné pro všechna lidská společenství. Učinil tak i přes fakt, že ne každá společnost tetování praktikovala. Kupříkladu v Číně bylo považováno za barbarské. (Murdock, 1945, s. 124-142)

V antropologickém slovníku Jaroslava Maliny (*1945) je tetování popsáno jako jedna z forem trvalého a bolestivého zdobení či modifikace lidského těla, jenž se vyskytuje ve většině kultur od pravěku až do současnosti. (Malina, 2009, s. 4184) Můžeme jej také označit za nejstarší a nejčastější modifikaci těla. (Stickel, 2007, s. 17)

Definice, kterou přináší Ottův slovník naučný, říká, že:

Tetování, tetovování aneb tatuování je zvyk rozšířený téměř u všech národů, který záleží v tom, že kůže lidská ozdobuje se výkresy rázu ornamentálního neb symbolického způsobem tímto ostrým nástrojem provádějí se do kůže zářezy nebo body, jež spojují se ve výkres, který pak natře se barvou pokud možno trvalou. (Ottův slovník naučný, 1906/XXV, s. 295)

Jako nejvýstižnější shledávám definici, kterou M. Rychlík převzal z encyklopedie Britannica. Ta tetování označuje za stálou a neodstranitelnou kresbu či ornament tvořený na těle vpravením barviva pod kůži nositele. (Rychlík, 2005, s. 27)

1.3 Rešerše vydaných prací

1.3.1 Cizojazyčná literatura

První etnografické dílo, které se tetováním zabývalo, se nazývá *Tätowieren, Narbenzeichnen und Körperbemalen: Ein Beitrage zur vergleichenden Ethnologie* a napsal jej Wilhelm Joest v Berlíně roku 1887. Wilhelm Joest byl Německý cestovatel, přičemž k informacím o tetování přišel při svých cestách do Polynésie, Persie či Indonésie. Joest byl toho názoru, že „hlavním důvodem, proč se lidstvo nechává tetovat, není nic mysteriózního, nýbrž jen elementární touha po zdobení“. Prvním, kdo systematicky popsal dějiny tetování, byl pak Oxfordský antropolog Wilfrid Dyson Hambly. Ten roku 1925 napsal knihu *The history of Tattoing and Its Significance*. (Rychlík, 2014, s. 27-28)

Sbírku esejů, fotografií a kreseb vydal, pod názvem *Marks of Civilization: Artistic Transformations of the Human Body*, Arnold Rubin roku 1988. Tato sbírka popisuje různé způsoby trvalých úprav těla, jako jsou piercing, skarifikace či tetování, s přihlédnutím k jejich hlubokému kulturnímu a společenskému významu. V roce 1989 pak publikovali sociologové Clinton R. Sanders a D. Angus Vail knihu *Customizing the Body: The Art and Culture of Tattoing*, která představuje průlom v etnografickém zkoumání tetování. Zaměřuje se nejen na historii tělesných modifikací z antropologického a sociologického hlediska, ale také na profesi tatérů, sociální důsledky tetování a další.

Britská historička Jane Caplan zmapovala historii tetování v Evropě a Americe, od antiky, až po současnost, ve své knize *Written on the Body: The Tattoo in European and American History*, kterou vydala v roce 2000. Ve stejném roce vydala knihu i americká antropoložka Margo DeMello. Ta ve své práci, s názvem *Bodies of Inscription: A Cultural History of the Modern Tattoo Community*, mimo jiné popisuje, jak špičkoví tatéři či novináři,

zabývající se tetováním, bagatelizovali původ tetování, aby jej přiblížili střední třídě. Dále pak byla v tomto roce vydána také kniha *Tattoo history: a source book*, kterou napsal Stephen G. Gilbert (1931-2014). Tato kniha je bohatě ilustrovanou sbírkou historických záznamů o tetování po celém světě, od starověku, až po současnost. Shromažďuje texty od badatelů, antropologů, spisovatelů, novinářů, lékařů, kriminalistů i samotných umělců, kteří tetování tvoří.

Britský antropolog Alfred Antony Francis Gell (1945-1997) přinesl r. 1996 první analýzu tetování v jeho původním prostředí, a to na základě komplexního průzkumu písemných i ústních zdrojů. Jeho dílo s názvem *Wrapping in Images: Tattooing in Polynesia* odkazuje na tradiční polynéské společnosti, ve kterých hraje tetování klíčovou roli, a to zejména při sociální konstrukci jednotlivce.

S ohledem na maorské tetování moko stojí jistě za zmínku dílo Horatia Gordona Robleyho (1840-1930), které nese název *Maori tattooing*. Toto klasické etnografické dílo bylo původně publikováno již v roce 1896 a svým obsahem zahrnuje jak všechny předchozí zmínky o tradičním maorském tetování, tak i poznatky z vlastního Robleyho pozorování. Ten zde mimo jiné popisuje, jak se moko stalo známé pro Evropany nebo jaké jsou rozdíly v mužském a ženském tetování.

1.3.2 Literatura z českého prostředí

V současné době se fenoménu tetování na české scéně asi nejvíce věnuje etnolog Martin Rychlík. Ten se zaměřuje především na dějiny tetování, antropologii umění a kulturních areálů, a to zejména v Polynésii. Je autorem dvou knih – *Tetování, skarifikace a jiná zdobení těla* (2005), *Dějiny tetování* (2014).

V roce 2014 byla vydána kniha *Tělo: čichat, česat, hmatat, propichovat, řezat*, kterou sepsal kolektiv autorů pod vedením kulturního antropologa

Marina Soukupa. Předmětem této knihy je sociální a kulturní analýza lidského těla a jeho vybraných částí, přičemž některé její pasáže jsou věnovány právě tetování. Zejména pak současnému tetování, jako např. význam tetovaných QR kódů atp.

Jako velmi významného a neobvyklého autora bych zde chtěla zmínit také Plzeňského malíře Bohumíra Lindauera (1839-1926), který je však velmi často považován spíše za Novozélandského umělce. Roku 1874 totiž odcestoval, aby se vyhnul vojenské službě a na Novém Zélandu, konkrétně na Jižním ostrově, již zůstal. Během svého života zhotovil přes sto především portrétových maleb, na kterých velmi podrobně zachytil Maorské tetování moko.

2 Maorská kultura

V první části práce bude věnována pozornost především maorskému tradičnímu tetování Moko či Ta moko. Nejdříve se však zaměřím na stručné shrnutí základních informací o Novém Zélandu, jeho osídlení, znovuoobjevení a také o původní Maorské kultuře.

2.1 Nový Zéland

Nový Zéland se nachází v nejjižnější části Polynésie, v jihozápadní části Pacifiku (Tichého oceánu) a tvoří spolu s Havajskými ostrovy a Velikonočným ostrovem tzv. polynéský trojúhelník. Je tvořen dvěma velkými ostrovy – Severním a Jižním, a dále menšími ostrůvky. Můžeme jej tedy zařadit do kulturního areálu Polynésie, mimo jiné i z toho důvodu, že je v této oblasti tetování jakýmsi univerzálním fenoménem s mnoha společnými prvky.

Osídlování ostrovů v Polynésii probíhalo pravděpodobně do období okolo 8. - 9. století našeho letopočtu. V této době byly v podstatě všechny ostrovy obydleny Polynésany. Jednotlivé skupiny obyvatel se pak

přizpůsobily životním podmínkám ostrovů a postupně tak daly vzniknout specifickým polynéským kulturám. (Barrow, 1978, s. 1)

2.2 Osídlení Nového Zélandu

Předkové Maorů osídlili dnešní Nový Zéland, původní Aotearou neboli Zem mohutné záře, asi v 9. století. Za původní domov předků však všichni Polynésané včetně Maorů považují ostrov Hawaiki, ze které se dle pověsti vydali po moři ve velkých kánoích. Každá z těchto kánoí měla mít svého navigátora. Ostatními cestujícími pak byli členové hlavních kmenů z Hawaiki. Ti se po vylodění rozdělili a usídlili se v různých částech Severního ostrova, kde založili kmeny nové. (Kerry-Nicholls, 1886, s. 188-189) Asimilovali zde také starší osadníky Mori-mori. Existují archeologické nálezy, jako kostěné nástroje a dlátka, které dokládají, že se i tato společnost zřejmě tetovala. (Rychlík, 2014, s. 152.)

2.3 Maoři – původní obyvatelé Nového Zélandu

Slovo maori znamená normální, obvyklý, běžný či původní na místě. (Barrow, 1984, s. 11) Maoriové neboli domácí či místní byli, a stále také jsou, všeobecně známí svými typickými spirálami v obličeji. (Rychlík, 2004, s. 151) James Cook, při své návštěvě Nového Zélandu popsal Maory takto:

Jejich těla a obličeje jsou posety znaky z černého barviva, kterým říkají amoco - široké spirály na hýždích; černě na stehnech u většiny z nich; tváře starých mužů, znaky téměř úplně pokryté. Tetováním dosáhnou dospělosti a současně i váženosti. (Robley, 2008, s. 5)

Předkoloniální společnost Maorů byla charakteristická důrazem na příslušnost ke kmeni, jež byla jedním z hlavních principů, které přispívaly k formování identity jedinců. S tímto také úzce souviselo udržování pokrevních vazeb. I proto zde byla základní jednotkou rozšířená nebo široká

rodina, kterou nazývali whanau. (Barrow, 1984, s. 15) Celá společnost se pak skládala z kmenů – iwi a ty byly dále rozděleny na menší „sub-kmeny“ – hapu. (Tregear, 1904, s. 161) Nejdůležitější roli v životě Maorů však hráli předci, kteří byli promítáni do každodenních životů členů kmene. Tento rys je typický či univerzální hned pro několik Polynéských kultur. (March, 1893, s. 316)

2.4 „Znovuobjevení“ Nového Zélandu

Pro Evropany byl Nový Zéland objeven roku 1642 holandským obchodníkem a mořeplavcem Abelem Janszoonem Tasmanem (1603-1659). Je překvapivé, že se on ani jeho kreslíř nezmiňovali o tetování, které bylo jinak pro Evropany fascinující a neobvyklé. Další zmínka o obyvatelích Nového Zélandu přichází až o sto let později. Kapitán James Cook (1728-1779) připlul na Zéland 7. října 1769. V této době zde moko zažívalo největší rozkvět a praktikovalo se nejvíce. Spolu s ním byl na palubě mimo jiné i kreslíř Sydney Parkinson (1745-1771), který přinesl první podrobný a věrohodný popis místního způsobu tetování – moka. (Robley, 2008, s. 1, s. 3)

2.5 Historický vývoj tetování

Maorské lícní moko se v minulosti stalo „atributem exotiky a divokosti těch druhých“. (Rychlík, 2004, s. 14) Pro cizince bylo nečitelné a nepochopitelné, což v nich vyvolávalo strach a obavy. Jeho původ není dodnes zcela objasněn, a to zejména proto, že o něm není zmínka v žádných historických textech písní či modlitbách. Ty se po dlouhou dobu přenášeli z generace na generaci pouze ústní formou, protože původní obyvatelé Nového Zélandu neznali písmo.

Robley v tomto ohledu píše: „domorodé tradice uvádí, že první osadníci si před bitvou kreslili na tváře značky ze spálených oharků dřeva, jako předchůdce tetování“. Údajně pak tetování vzniklo z toho důvodu, aby si značky nemuseli malovat stále dokola. S další teorií, kterou Robley

předkládá, přišel reverend Taylor. Taylor byl toho názoru, že“ „náčelníci, kteří bývali světlejší rasy, museli v bitvách bojovat s otroky tmavé pleti, a proto se barvili tak, aby nebyli nápadní“. (Robley, 2008, s. 1)

S příchodem osadníků a misionářů se společnost začala výrazně proměňovat. Jak uvádí Novozélandský etnolog a historik David Roy Simmons (1930-2015), postupně začalo tetování vycházet z módy. Misionáři jej označovali za ďáblovu umění a tak jej potírali jako symbol pohanství (Simmons, 1999, s. 150)

V dnešní době se tradiční tetování již v takové míře, jako tomu bylo v předkoloniálním období, nepraktikuje. Existují odlehlé vesnice, kde se malá část této „kulturní památky“ jistým způsobem dochovala. Dále pak i mladá generace ve městech prostřednictvím tetovaných symbolů, po vzoru moka, vzdává svým předkům hold. Tato tetování jsou ale tvořena pomocí moderního tetovacího strojku a neplní ani z daleka stejné funkce jako původní moko. Dnes tedy tvoří jakési fyzické pojítko se starými tradicemi a jejich předky. (Ancient ink, 2008)

2.6 Proces tvorby tetování a způsoby jeho tvorby

Celý, velmi bolestivý, proces tetování se nazýval Ta moko. K procesu tetování se pojilo hned několik rituálů a tabu. Člověk, jenž měl být tetován, měl statut „mučedníka moko“ a byl „vystaven bojkotu Tapu“. (Robley, 2008, s. 48) Takový člověk nesměl jíst tuhou stravu. Byla mu podávána pouze jídla kašovitá, a to trychtýřem přímo do úst, protože se nesměla dotknout ran vznikajících na obličeji. (Rychlík, 2014, s. 160) Jak píše Edward Tregear (1846-1931), člověk, který měl podstoupit tetování, nesměl jíst ryby. Ryby byly totiž zasvěceny Tangaroovi, Bohu moře. Jakmile ale rybu vzali a tetování jí ukázali, mohl ji dotýčný sníst. (Robley, 2008, s. 50) Dalším důvodem, proč byl tetovaný krměn, byla hrozba související s Atua. Atua měl představovat démona, který by spolkl každého, kdo by bolestí pozvedl své prsty k zakrytí

úst. (Hambly, 1925, s. 39) Dále byl také tetovaný vyloučen z komunikace s ostatními lidmi z kmene, s výjimkou těch, kteří měli stejný statut. Mimo jiné byla jeho povinností i dočasná sexuální odluka. (Robley, 2008, s. 48)

Muži, kterým rostly vousy, museli před tetováním podstoupit velmi bolestivé vytrhání vousů. Vousy se vytrhávali, aby nezakrývaly moko. (Robley, 2008, s. 21) Než začal tatér se samotným tetováním, nanесl na „holou“ tvář ohořelým klackem nebo červenou hlínou šablonu (nákres), podle které následně pokračoval. (Robley, 2008, s. 46) Původní kostěná dlátka, pomocí kterých se tetování vytvářelo, se nazývala Uhi. Ke každé fázi procesu tetování sloužil jeden typ dlátka. Pro prvotní předrytí se používalo Uhi whaka tataramoa, k zanesení pigmentu Uhi puru, k vytvoření zvláštních čar Uhi Matalu a pro jemnou práci pak Uhi kohiti. (Rychlík, 2004, s. 160)

Dříve než byly původní nástroje vyměněny za kovové, modernější, používali se k jejich výrobě kosti z křídel mořských ptáků, žraločí zuby, kameny či tvrdé dřevo. Obvyklá šířka čepele, která vzor vrývala do kůže, byla zhruba čtvrt palce (6,3 mm). Uhi bylo ostrou hranou přiloženo k tělu a lehkou paličkou zvanou He Mahoe bylo „vklepáváno“ hlouběji do tkáně. (Robley, 2008, s. 43) Zářezy, které následně vznikaly, byly hluboké až 3 mm, díky čemuž byly i po zahojení drsné na dotyk, a byly obarveny šťávou z rostlin smíchaných s popelem. Na bolavé rány byly následně pokládány léčivé obklady z listů. (Rychlík, 2004, s. 160) Jak jsem již zmínila, původní Uhi bylo po kontaktu s Evropou nahrazeno ocelovým. Jeho používáním pak vznikaly mnohem jemnější motivy a tetování již nebylo tak hrubé na dotyk. (Robley, 2008, s. 44) Celá práce při tvorbě moka podléhala stanoveným pravidlům. Začalo se na jedné straně těla nebo tváře a dále se pak velmi pomalu postupovalo na stranu druhou. (Robley, 2008, s. 55)

Barvivo, které se k tetování používalo, bylo nazýváno Narahu nebo i Kapara. K jeho tvorbě se využívala „spálená a rozdrčená míza borovice Kauri, Kahikatey, nebo i rozrazilu Koromico“. Míza z těchto stromů měla

ideální odstín pro moko, a to černomodrý. Do směsi barviva byla někdy přidávána i „spálená rostlina se zeleninovou housenkou Aweto Hotete“, či později střelný prach, který měl také namodralý odstín. (Robley, 2008, s. 48) Za vyhotovené tetování bylo třeba také zaplatit. K tomuto účelu nejčastěji sloužily nefritové náušnice, přívěsky, pláště, náčelnické kyje a hole. (Rychlík, 2014, s. 160) Později však také dvouhlavňové pušky, kánoe, šaty a někdy i otroci. (Robley, 2008, s. 84)

Pokud měla být tetována žena, musela říci svým mužským příbuzným. Tito přizvali tatéra (či tetovače) a zajistili i dostatečné množství jídla k jeho pohoštění. Přizvaný tatér však většinou neozdobil pouze jednu ženu, nýbrž jich ozdobil hned několik najednou. (Rychlík, 2014, s. 160)

2.7 Funkce tradičního maorského tetování

Tetování Maorů mělo několik úkolů. Nebylo pouze ozdobou, znakem urozenosti nebo ukázkou stupňů hierarchie ve společnosti. Byla to také sdělení prodchnutá duchovním účelem. Claude Lévi-Strauss (1908-2009) napsal, že mělo za cíl, nejen vyryt kresbu do masa, ale především vštípit do mysli všechny tradice a filosofii „příslušného plemene“. (Lévi-Strauss, 2006, s. 225)

Z historického hlediska bylo tetování prostředkem disciplinace. Sloužilo také jako otisknutá značka klanu, totému, kmene či statusu. (Rychlík, 2004, s. 22) Horacio G. Robley v tomto ohledu zmiňuje myšlenku, kterou již ve své době předložil Hérodotos. Ten píše, že „mít na svém těle vpichy je znakem aristokracie; nemít je, je znakem nízkého původu“. Jeho teze ukazuje, dle Robleyho, na jakousi analogii mezi starověkými thráckými šlechtici a maorskými náčelníky. (Robley, 2008, s. 3)

Zdrojem válečnickovy hrdosti byl elegantně tetovaný obličej. Ten jej činil hrozivým v boji a zároveň přitažlivým pro ženy. (Gilbert, 2000, s. 67 cit. dle Rychlík, 2014, s. 15) Jak píše Robley, hluboké klikaté linky moka dodaly

rysům tváře divokost a mimickým svalům tváře pak kýženou tvrdost. (Robley, 2008, s. 24) Pokud byl ovšem nějaký Maor chudý, neměl tak precizní tetování. Měl pouze „chabě“ vytetovaných několik znaků v obličeji. Otroci pak nebyli tetováni vůbec, což mělo značit méněcennost v očích jejich pánů. Moko tedy představovalo výsostný znak, který odlišoval svobodné muže od otroků. Postupem času, však tato funkce tetování prošla proměnou. Voják, lingvista a spisovatel Edward Tregear (1846-1931) popsal jev, kdy i otroci byli tetováni. Dělo se tak, protože bylo výhodné prodat jejich odříznutou a vysušenou hlavu, pokud měla na obličeji moko. (Robley, 2008, s. 16) Můžeme tedy říci, že tetování Maorů plnilo zejména rituální, statusovou a esteticky-výstražnou funkci.

I po smrti bojovníků a náčelníků mělo tetování svou funkci. S hlavami, které nebyly ozdobené, tzv. Tapai, bylo zacházeno velmi neuctivě. Naopak ty s výrazným tetováním „byly opatrně odděleny od trupu a nabodnuty na Turuturu (tyč s druhou latí k ní kolmou)“. (Robley, 2008, s. 21) Dále pak byli díky mumifikaci zachováni – viz Mokokokai.

Podle etnologa Davida Simmonse (1930-2015), kterého Rychlík cituje ve své knize Dějiny tetování, poskytuje pravá strana obličeje informace o otcově hodnotě, kmenových vztazích a postavení, ať dědičných či nabytých. Levá strana pak vypovídá o matce nositele. (Simmons, 1986, s. 131 cit. dle Rychlík, 2004, s. 29)

Francouzský mořeplavec Jules Dumont D'Urville (1790-1842) poznamenal, že v maorském moko vidí jistou analogii s evropskou heraldikou, avšak s tím rozdílem, že „erby zosobňují význam rodových předků, zatímco moko odráží podstatu svého nositele“. (Robley, 2008, s. 13) Již dříve zmiňovaný reverend Taylor poukázal na tetování jako na jakýsi způsob komunikace, kdy „náčelník, pozývající svůj protějšek na válečnou poradu, mu poslal brambor s namalovaným „tetováním“ a troškou tabáku;

tetování v takovém případě znamenalo, že nepřítelem je Maor a ne Evropan“. (Robley, 2008, s. 14)

2.8 Ženy a děti s tetováním moko

U žen byla absolutním ideálem krásy zdobená brada a okolí úst. I rty se ženám barvily modrou barvou, jen takto byla žena považována za krásnou. Pokud měla přirozené červené rty, bylo na ní pohlíženo jako na ubohou nebo dokonce ohyzdnou. Ženy ve všech dobách na celém světě podstupovaly nejrůznější bolestivé procedury, s úmyslem líbit se druhému pohlaví a zároveň dosáhnout módních standardů své doby. (Robley, 2008, s. 28, s. 30) Charles Darwin (1809-1882) po své návštěvě Nového Zélandu mimo jiné zapsal, že domorodé dívky jsou přesvědčeny o tom, že se bez tetování jejich rty scvrknou a budou ošklivé. (Darwin, 1871, s. 429)) I přes to, že byly ženy ve většině případů tetovány pouze na malých částech obličeje, nebylo pro ně tetování na jiných částech těla zakázané.

I u žen platilo, že měly tetování na jiných částech než pouze v obličeji. Nebyl to však častý jev. Již dříve zmiňovaný E. Tregear napsal: „Za starých dob bývaly ženy tetovány na zadních stranách stehen a lýtek.“. Mr. J. C. Bidwell zase popsal případ ženy, mající tetování zad po vzoru mužů. Současně také poznamenal, že si ženy tetování na těle zahalovaly. (Robley, 2008, s. 36)

Jako velmi zajímavý příklad tetování maorských žen, bych zde chtěla také uvést tetování tzv. plaček na pohřbech náčelníků. Robley tento metodický proces s pravidelným schématem popisuje následovně:

Během každé pauzy v jejich bédování a nářku jim dávný zvyk prikazoval, aby se řezaly ostrými hranami mušlí do tváří, krků, paží a těl, dokud z nich neprýštila krev; někdy se do ran přidávalo Narahu neboli barvivo moka a trvalé jizvy pak navždy připomínaly smutek, kterým ženy obřady doprovázely. (Robley, 2008, s. 39, s. 40)

O dětském moko příliš informací nemáme. Existuje o něm řada domněnek, avšak žádná není stoprocentní. Robley uvádí dvě navzájem si odporující teze. S první přišel Mr. John Savage (1748-1807). Ten tvrdil, že děti tetovány nebyly, dokud nedosáhly 8 či 10 let. Druhý, kterého Robley uvádí, byl Sir Walter Buller (1838-1906). Ten byl toho názoru, že děti nebyly tetovány vůbec, a to z toho důvodu, že by další růst těla zdeformoval tvar zářezů do kůže. Dále také poznamenal, že nikdy žádné tetované dítě nespatriil. (Robley, 2008, s. 33)

2.9 Vzory tetování

I způsoby a vzory maorského tetování se postupem času vyvíjely. Původně se nejspíše vyvinulo ze shluků přerušovaných čárek, které se nazývaly moko kuri. Dále pak existovalo i „negativní“ temné tetování, známé jako puhoro. Až z těchto původních verzí vzniklo tak charakteristické spirálovité moko. (Rychlík, 2004, s. 152)

Maorští muži mívali ornamenty pokryté čelo, tváře i bradu, zatímco ženy měly nejčastěji tetované pouze rty a bradu. Jen zřídka měly ženy zdobený i nos nebo tváře. Nejčastějšími vzory, které se používaly na zdobení brady, byly háčky, hroty, srdce apod. (Rychlík, 2004, s. 160) Ne všichni muži však mohli mít tetování na čele, nad horním rtem a na bradě. Tato výsada platila pouze pro nejvyšší členy kmene. Kněží neboli Tohungas pak mívali jen malý vzorek moko nad pravým okem. (Robley, 2008, s. 16)

Kapitán Cook zaznamenal, že se tetování lišilo na jiných místech pobřeží a ostrovů. Jeho popis maorského tetování zní následovně:

Jejich znaky jsou obecně řečeno spirály, tetované s velkým umem až téměř elegancí. Jedna strana odpovídá druhé, značky na tělech přechází v motivy listoví, záhyby filigránských ornamentů, ale v takovém bohatství forem, že žádné dvě práce ze sta, na první pohled stejné, nejsou při podrobném ohledání shodné. (Robley, 2008, s. 5)

Rychlík se také zmiňuje o tetování jiných částí těla, než pouze obličeje, a to konkrétně dolních končetin. Každý kmen měl svůj odlišný způsob zdobení, což mělo nejspíše sloužit k identifikaci padlého bojovníka, který se stal obětí dekapitace, tedy setnutí hlavy. (Rychlík, 2004, s. 153)

Jedním z úplně původních starověkých vzorů bylo tzv. Moko Kuri (viz příloha č. 1). Tento vzor tvořila „skupinka tří krátkých čar, kolmo navazujících na další, s variantou písmena S uprostřed čela“. Robley zde uvádí, že byl vzor Moko Kuri ve velkém kontrastu s formou, do které se moko postupně vyvinulo. Tu popisuje jako „zavinuté arabesky, které jsou spíše nežli okrasné ornamenty do tkáně umocněním individuálních rysů tváře jednotlivce“. (Robley, 2008, s. 54)

Poté, co bylo moko dokončeno, byla tvář pokryta spirálami, kruhy a zatočenými křivkami. (viz příloha č. 2, č. 4) Maorsky se typické spirály na lících a čelistech nazývaly Kokoti. (Rychlík, 2014. s. 161) Umělecky nejpropracovanější však bývala brada a místo před ušima. (viz příloha č. 3)

Již zmiňovaný reverend Taylor sestavil soupis devatenácti maorských názvů jednotlivých částí tetování. Zajímavé je, že pro každou konkrétní linku je samostatný název: (Robley, 2008, s. 55, s. 56)

TE KAWE – šest linek na obou stranách brady

TE PUHAWAE – linky na bradě

NGA REPE HUPE – šest linek pod nosními dírkami

NGA KOKIRI – křivka nad lící kostí

NGA KOROAHA – linky v prostoru mezi lící kostí a uchem

NGA WAKARAKAU – linky v prostoru pod lící kostí a uchem

NGA PONGIANGIA – linky po obou stranách spodní části nosu

NGA PAE TAREWA – linky nad lící kostí

NGA REREPI a NGA NGATAREWA – linky na hřbetu nosu

NGA TIWANA – čtyři linky na čele

NGA REWHA – tři linky pod obočím

NGA TITI – linky uprostřed čela
TE TONOKAI – obecný název pro linky na čele
IIENGUTU PU RUA – tetování obou rtů
TE RAPE – horní partie stehén
TE PAKI PAKI – sedací partie
TE PAKITURI – spodní strana stehén
NGA TATA – přilehlé partie

Dále ženská tetování:

TAKI TAKI – linky přes prsa
HOPE HOPE – linky na stehnech
WAKA TEHE – linky na bradě

Velmi symbolické je také „umístění“ tetování na pravé či levé straně těla nebo tváře. Pravá strana je totiž u Maorů považována za mužskou posvátnou, tzv. „stranou života a síly“. Je místem, kde sídlí dobré a tvůrčí síly. Strana levá je pak stranou ženskou profánní, tzv. „stranou smrti a slabosti“, která disponuje rušivými a podezřelými silami. Z pravé strany k lidem přichází štěstí a zdar, oproti tomu z levé strany přichází smrt a trápení. (Hertz, 1973, s. 12 cit. dle Bowie, 2000, s. 38)

2.10 Tatéři/tetovači

Maorským tetovačům se říkalo Tohunga-ta-moko. Ve své společnosti byli považováni za velice respektované osoby a vzhledem k tomu, že pracovali s krví, mluvilo se o nich, také jako o nedotknutelných. Bylo obvyklé, že se tetování věnovaly celé rody. (Rychlík, 2014, s. 161) Jejich tvorba dosahovala různých úrovní umění. Bylo lepší, když bylo tetování vytvořeno začátečníkem, který neměl mnoho zkušeností, než kdyby nebylo vytvořeno vůbec. Začátečnické umělce si „najímal“ lidé, kteří si profesionály

nemohli dovolit. Robley dle Mr. Earla (1827) popisuje jednoho z nejznámějších tetovačů moko, který se jmenoval Aranghie. Píše o něm:

Tohoto muže všichni vyznávali jako dokonalého mistra umění moko a muži z nejvyšších kast měli ve zvyku podnikat dlouhé cesty, aby svěřili svou kůži do jeho obratných rukou... (Robley, 2008, s. 84)

2.11 Mokokakai

Mokokakai je termín, kterým jsou označovány mumifikované maorské hlavy. Mezi Maory bylo známkou noblesnosti, pokud někdo takovou hlavu vlastnil. Tímto způsobem se uchovávaly hlavy jak „vlastních“ náčelníků a jejich potomků, tak i nepřátelských náčelníků, kteří padli na bitevním poli. (Robley, 2008, s. 109) Robley v tomto ohledu cituje reverenda G. Smilese, který napsal:

Vysušené hlavy nepřátel, nasazené na tyče byly oblíbenou dekorací střech domů, odkud se opovržlivě vysmívaly kolemjdoucím; ty, které patřily příbuzným a přátelům, byly uschovány opatrněji na skrytých místech a pod ochranou nepřísnějšího Tapu vytahovány na světlo a vystavovány jen za výjimečných událostí, jako Hahunga (oslava obřadu vyzvedávání náčelnických kostí), při válečných taženích nebo kmenových poradách. (Robley, 2008, s. 110)

Hlavním důvodem, proč se hlavy takto uchovávaly, byla vzpomínka na mrtvé, podobně jako je tomu u nás, kde k tomuto účelu slouží např. sochy, obrazy nebo pomníky. Původ tohoto zvyku není zcela znám, jeho kořeny však jistě sahají do dob před objevením Nového Zélandu. (Robley, 2008, s. 110)

Mokokakai se během 19. století, konkrétně pak během tzv. mušketové války, staly významným a cenným obchodním artiklem. S příchodem Evropanů na Nový Zéland se místní kmeny začaly setkávat

mimo jiné i se střelnými zbraněmi. Kmeny, které chtěly ukázat převahu nad ostatními, začaly od Evropských námořníků a osadníků zbraně kupovat. Poté co Evropané projevíli zájem o, pro ně kuriózní a exotické, mumifikované hlavy, docházelo k výměnám hlav za střelné zbraně. Čím více se poptávka po zbraních zvyšovala, tím více se zvyšovala také poptávka po mumifikovaných hlavách. Z počátku měly velkou hodnotu pouze precizně tetované hlavy náčelníků. Se zvyšujícím se zájmem však docházelo k tetování zajatců a otroků, kterým byly tetovány takřka nesmyslné motivy, nežli pravé moko, s cílem prodat Evropanům co nejvíce hlav. K největšímu rozmachu obchodu s mokomokai docházelo mezi lety 1820 a 1831. Roku 1831 vydal guvernér Nového Jižního Walesu prohlášení, které tento obchod zakazovalo. (Palmer, Tano, 2004, s. 5)

Již dříve zmiňovaný britský generál Horatio Gordon Robley (1840-1930), který sloužil na Novém Zélandu během války v roce 1860, byl nejvýznamnějším sběratelem mokomokai. Po návratu do Anglie vybudoval pozoruhodnou sbírku asi čtyřiceti maorských hlav, které později nabídl k odkoupení vládě Nového Zélandu. Když byla jeho nabídka odmítnuta, prodal většinu ze své sbírky Americkému muzeu přírodní historie.

V současné době probíhá „kampaň“ za navrácení stovek mokomokai, držených v Evropských či Amerických muzeích nebo soukromých sbírkách po celém světě, na Nový Zéland. Z Evropských zemí, které již tyto exponáty navrátili, mohu jmenovat např. Německo či Británii. Odhadem je však ve světě stále asi 500 maorských hlav s tatuáží.

3 Tetování v našem kulturním prostředí

V této části práce bude věnována pozornost tetování v našem kulturním prostředí, zejména pak s přihlédnutím k jeho významům. Termínem naše kulturní prostředí je myšlena především střední a západní

Evropa. Do práce jsem však z části zařadila i společnost Americkou, a to z toho důvodu, že v novodobé historii tetování sehrála významnou roli.

3.1 Historický vývoj tetování v Evropě

3.1.1 Starý svět a tetování

Podstatnou roli v historii „Evropského“ tetování hráli Thrákové, kteří obývali území dnešního Bulharska a Makedonie. Ti jsou také nejčastějším národem z historie, zmiňovaným v souvislosti s tetováním. Pro Thráky mělo tetování velký význam. Bylo znakem urozenosti, což dokládá i písemný záznam, který přinesl Hérodotos. Ten píše, že „pro Thráky je býti značen dokladem vznešeného rodu, a býti nepoznačen je považováno za osobu původu nízkého“. (Rychlík, 2014, s. 45)

Dalšími dvěma důležitými evropskými národy, které praktikovali tetování, byli Římané a Řekové. Do raného Řecka se tetování dostalo z Persie či Egypta, kde se tímto způsobem značili thébští otroci. Z počátku zde představovalo jakýsi atribut váženosti a prestiže. Stejně jako tomu bylo v Římě, však později pokleslo na označování zločinců a otroků. Pokud byl tedy jedinec tetován, značilo to jeho nízký stav a tak se zde tetování stalo stigmatem. Poté co tetování získalo tuto „stigmatizační vlastnost“, zvyšoval se také zájem o jeho odstranění. (Rychlík, 2014, s. 49-52)

Zajímavé jsou historické zmínky o tetovaných Britech. O těch se ve svých spisech zmiňuje Gaius Julius Caesar takto: „Všichni Britanové se však natírají barvivem z borytu, které barví na tmavomodro, a o to je pohled na ně v boji hrozivější...” (Caesar, 1964, s. 120 cit. dle Rychlík, 2014, s. 47) Pravdivost těchto zmínek a tvrzení však nebyla nikdy zcela potvrzena. Neexistují pro to žádné hmatatelné důkazy.

Své vytetované symboly měli i první křesťané. Ti byli jeho prostřednictvím trestáni za svou víru. Postupem času se však jeho funkce proměnila. Pro samotné křesťany se stalo jakýmsi komunitním symbolem,

který je spojoval. (Rychlík, 2014, s. 53) Svou víru pak promítali i do svých, později už dobrovolně vytvořených, tetování. Netrvalo však dlouho a vliv církve začal tetování omezovat. Až v pozdním středověku se situace opět proměnila a církve tetování přestala odmítat. Stalo se tak záležitostí střední vrstvy.

3.1.2 „Renesance“ tetování v Evropě

Obnovení fenoménu tetování v Evropě, ke kterému docházelo v 18. století, bývá často označováno jako první renesance tetování. V této době docházelo k zámořským objevům a „starý svět se střetával s kulturní jinakostí“. (Rychlík, 2014, s. 170) Spolu s námořníky začaly do Evropy pronikat neobvyklé a nové potraviny, zvyklosti atp. Mezi ty patřilo i tetování, které zaujalo vesměs všechny společenské vrstvy.

Námořníci nejdříve začali napodobovat Polynéské motivy, a to poté, co zde v 18. století společně s Jamesem Cookem, přistály. I jejich přístup k tetování se v dalších letech proměňoval. Zprvu se jednalo zejména o módní hit, dále pak o souvislost s pověrami a později o tradice. (Ferguson, 1998, s. 21) Se zvyšujícím se zájmem o zdobení těl, se během 19. století vyvinula nová profese. První tetovači se začali objevovat v přímořských přístavech, což mělo za následek velký nárůst tetování v podobě námořnických symbolů, jako jsou např. „lodě, nahotinky, havajské krásky, náhrobky, kompas, státní vlajky, vojenské insignie, motta a také mořské panny, delfíni, žraloci, želvy či velryby“. (Rychlík, 2014, s. 171) Největšího zájmu se tetování z počátku dostávalo ze strany nižších vrstev společnosti.

Další skupinou, která stála na počátcích novodobých evropských dějin tetování, byli cirkusáci, varietní šoumeni a nejrůznější podivíni. Právě od 19. století byl cirkus v Evropě, ale i Americe na svém vrcholu. Roku 1870 se ve Vídni objevil mimo jiné i „Albánský Řek Geórgios Konstantin neboli Princ Constantine, který se stal nejslavnějším varietním umělcem své doby.

Později, roku 1873, začal se svým výjimečným tetováním vystupovat v cirkusech. Jeho tetování, které si nechal vytvořit v Barmě, bylo výjimečné tím, že obsahovalo „388 figurálních tetováží, které tvořili např. hadi, sfingy, sloni, labutě, opice, draci, ovocné plody atp.“ (Rychlík, 2014, s. 174) Společně s cirkusem pak většinou jezdili také potulní tatěři (tetovači), kteří nabízeli tetování návštěvníkům. Ti si zde nechávali vytvořit např. orli, kříže či státní vlajky. (Rychlík, 2014, s. 178)

Ke konci 19. století se tetování dostává i do nejvyšších kruhů. Tudíž i do Britské královské rodiny. Konkrétně Eduard VII. (1841-1910) princ z Walesu, později i král Spojeného království Velké Británie a Irska, měl jako první šlechtic své tetování – jeruzalémský kříž. Ten si přivezl z cesty do Jeruzaléma roku 1862. (Rychlík, 2014, s. 185) Po vzoru šlechty se pak začala tetovat i veřejnost. Rychlík v tomto ohledu cituje českého spisovatele a cestovatele Jiřího Kořenského (1847-1938), který napsal: „Čím více ubývá tetování mezi divochy a pohany, tím větší obliby dochází to umění mezi panstvem evropským.“ (Kořenský, 1903, s. 154, cit. dle Rychlík, 2014, s. 186)

3.1.3 „Druhá renesance“ tetování

Druhé renesanci tetování opět předcházel jistý útlum, který přišel po 2. světové válce. Ten způsobilo mimo jiné také spojování tetování s označováním Židů v koncentračních táborech. V socialistickém bloku pak bylo spojováno s kriminalitou a tzv. undergroundem. Až po jeho rozpadu nastaly změny, které přinesly druhou renesanci tetování. Tak toto období, jež započalo v 60. letech, označují západní autoři. S tímto označením však jako první přišel Arnold Rubin ve svém díle *Marks of civilization* z roku 1988. (Rychlík, 2005, s. 225-227)

V této době se razantně proměnila celá situace okolo tetování nejen v Evropě, ale i v Americe. Tatěry se začali více stávat mladí inovativní umělci, kteří přinášeli nové nápady a měli i vyšší vzdělání. Mladší,

kreativnější tatěři směřovali svůj zájem spíše k přání zákazníků, konzultovali s nimi motivy a začínali tvořit originální a jedinečná takřka umělecká díla. Mimo jiné se také velmi podstatně změnila hygienická pravidla či pracovní postupy. Tatěři začali kombinovat nejrůznější styly tetování, ať už tradiční japonské vzory, tzv. tribal, odvozený od polynéských motivů či moderní sci-fi motivy. Nejzásadnější změna však nastala v chápání tetování, kdy se z původně obskurní a řemeslné výroby, stala jistá forma umění.

Až do roku 1989, kdy proběhla Sametová revoluce, u nás prakticky neexistovalo tetování, které by nebylo spojováno s kriminalitou či dalšími stigmatizačními prvky. Až s otevřením hranic a „vpádu“ trendů ze západu, začal v tehdejší ČSR zájem o tetování stoupat. Nejdříve tomu tak bylo u mládeže, která se nebála experimentovat. Později se však dostalo ke všem věkovým vrstvám a velký zájem o něj přetrvává dodnes. Vzhledem k tak velkému zájmu dochází k jeho stálému zdokonalování.

3.2 Současné pojetí tetování

Současných pohledů na fenomén tetování je mnoho. Zájem o tetování a další tělesné modifikace, lze stejně jako popularitu dietních programů, aerobiku či rozvoj kosmetické plastické chirurgie, chápat jako důsledek postmoderního vnímání těla. V postmoderní společnosti je tělo chápáno jako entita, kterou můžeme, nebo dokonce musíme vlastním přičiněním formovat. Jak uvádí britský sociolog Chris Shilling, „tělo je projekt, na kterém by se mělo pracovat a docílit jej, jako součást jedincovy sebeidentity“. (Shilling, 2003, s. 78)

Na tetování bývá v dnešní době velmi často pohlíženo jako na legitimní formu umění. Profesionální tatěři bývají považováni za umělce, kteří vytváří jedinečná umělecká díla. Nelze však říci, že toto platí pro všechny tatéry. Se stále přibývajícím zájmem veřejnosti o tetování, přibývá mezi tatéry jedinců, kteří jsou motivováni velkým finančním ziskem a tetují

pak anonymní obrázky z předloh, které si klienti nebo oni samotní vyhledají např. na internetu. Dalo by se říci, že v důsledku toho, následně dochází k jakýmsi střetům, a to jak mezi případnými klienty, tak i mezi tatéry. Jako poznámku bych zde chtěla uvést, že jsem přišla do kontaktu s několika tatéry a téměř všichni takřka „hanili“ práci těch ostatních.

K legitimizaci tetování jako jisté formy umění přispívají zcela jistě také kulturní instituce, jako jsou např. galerie či muzea. Dnes jsou již obvyklé výstavy, kde bývají představovány fotografie tetování nebo dokonce autentické lidské kůže s tetováním, které jsou k vidění např. na univerzitě v Tokiu.

Tetování můžeme dále také označit, za jakýsi prvek, ovlivňující roli jedince ve společnosti. Je zcela jasné, že tetování vyvolává reakce okolí, ať už pozitivní či negativní. Výrazně tak ovlivňuje způsob interakce tetovaných jedinců s okolní společností, píše americký sociolog Clinton R. Sanders, ve své knize *Customizing the Body: The Art and Culture of Tattooing*. Dle něj se nejedná pouze o fyzický vzhled. Pokud se jedinec rozhodne pro tetování, jde zejména o to, jak bude vnímat sám sebe a jak jej bude vnímat okolí. (Sanders, 2008, s. 60) Sám Sanders pak v tomto ohledu označuje tetování, za sociální akt.

3.3 Motivace k tetování

Na otázku, proč si lidé svá těla zdobí tetováním, nelze jednoznačně odpovědět. Motivací jedince může být téměř cokoliv. Ve společnosti postmoderní souvisí, velmi úzce, tato motivace se „sebepojetím jedince“. Tetování má v současných společnostech pro své nositele především soukromé významy a jedince spíše odlišuje. Zatímco v tradičních společnostech bývá kladen důraz na vazby ke komunitě a tetování zde představuje zejména kolektivní a symbolický akt. (Dvořáková, 2014, s. 193) Silke Wohlrab, Jutta Stahl a Peter M. Kappeler sepsali, ve své práci

Modifying the body: Motivations for getting tattooed and pierced z roku 2007, 10 základních kategorií, do kterých rozdělili nejčastější motivy, vedoucí k pořízení tetování. Těmito kategoriemi jsou: 1. krása, umění a móda (tetování je bráno jako módní doplněk či umělecké dílo), 2. individualita (tetování jako ukázka individuality a odlišení od ostatních), 3. osobní příběh (vyjádření osobních zkušeností, hodnot atp.), 4. fyzická odolnost (vyjádření odolnosti vůči bolesti či strachu z procesu tvorby tetování), 5. skupinová příslušnost a závazek, 6. vzdor/provokace (tetování jako vzpoura např. rodičům, společnosti atp.), 7. duchovní a kulturní tradice, 8. závislost (např. na bolest při tvorbě tetování), 9. sexuální motivace, 10. žádný konkrétní důvod (tetování může vzniknout např. díky přílišně impulzivnímu chování atp.). (Wohlrab, Stahl, Kappeler, 2007, s. 88-91)

3.4 Významy a funkce tetování

Tetování může mít velké množství významů. Může znázorňovat dosažení určitých životních mezníků, odrážet politické přesvědčení, citový stav jedince, náboženské vyznání, jedincovo zařazení ve společnosti, jeho původ, příslušnost k nějaké skupině apod. S těmito a dalšími významy úzce souvisí také jeho funkce.

Funkce tetování bývají v literatuře často děleny do několika vzájemně se prolínajících kategorií. Britsko-americký etnolog a antropolog Wilfrid Dyson Hambly (1886-1962) přiřadil k tetování šest typů funkcí, a to: 1. estetické nabádání, 2. uměle vytvořený prostředek k průběhu přirozeného výběru, 3. přežitek starověkých ceremonií (pouštění žilou), 4. prostředek k rozpoznávání přátel a nepřátel, 5. atavismus, 6. náboženství. (Hambly, 1925, s. 13-25) O něco modernější dělení pak přinesl Martin Rychlík, který ve své dizertační práci a později i v knize Dějiny tetování, uvedl osm kategorií, do kterých zařadil jednotlivé funkce tetování, jež nám pomáhají objasnit důvody, proč se lidé tetují. Tyto funkce pojmenoval jako: Rituální, Estetická,

dekorativní a erotická, Magicko-náboženská, Léčebně-preventivní, Komunikační a identifikační, Sociálně-skupinová, Statutárně-hierarchická, Individualizační. (Rychlík, 2011, s. 44)

3.4.1 Rituální funkce

Tato funkce bývá spojována s přechodovými rituály. Francouzský antropolog Arnold van Gennep charakterizuje přechodové rituály následovně:

Jedinec se prostřednictvím přechodového rituálu stává v jistém smyslu novým člověkem a přechází do kvalitativně odlišného stavu svého bytí. Přechodový rituál charakterizuje obřadná a předem daná sekvence úkonů, a často i bolestivá a permanentní památka na těle, která je následně zdrojem hrdosti. (Gennep, 1997 cit. dle Dvořáková, 2014, s. 203)

Právě tetování zde představuje jakýsi „trvalý doklad, že jedinec prošel nějakou zkouškou či změnou“. Rituální funkce je jednou z nejčastějších. Příkladem jsou jak indiánští válečníci či dospívající Inuitky, tak i členové gangů v postmoderní společnosti. (Rychlík, 2014, s. 24)

3.4.2 Magicko-náboženská funkce

S funkcí rituálně úzce souvisí i magicko-náboženská funkce. Ta se dnes již příliš nevyskytuje. Nalezli bychom ji spíše u přírodních národů, kde tetování běžně vykazovalo (či stále vykazuje) rysy homeopatické a kontaktní magie, než v postmoderní společnosti. (Rychlík, 2014, s. 24) Lidé v těchto společnostech věří, že jim vpíchané (vytetované) amulety či talismany pomohou a zajistí jakousi ochranu před negativními vlivy, ať už nadpřirozenými či „pozemskými“.

3.4.3 Léčebně-preventivní funkce

I z léčebných důvodů si lidé tetování vytvářeli, a to z historického hlediska zřejmě nejdéle. Tato funkce je totiž považována za původní a nejstarší. Tetování mělo za úkol léčit nejrůznější nemoci, podobně jako je dnes běžně užívána akupunktura. „Akupunkturní“ body se po vpichu natíraly barvou a tím zůstaly viditelné i po smrti. Nejznámějším a zároveň nejstarším důkazem této léčebné funkce je asi 5 300 let stará mumie zmrzlého muže jménem Ötzi. (Rychlík, 2014, s. 25)

3.4.4 Estetická funkce

V postmoderní společnosti můžeme označit tuto funkci jako nejzjevnější a nejmarkantnější, a to zejména proto, že je zde kladen velký důraz na vzhled lidského těla. To se stává „symbolem sociálního statusu, postoje k sobě samému i ke světu“. Michaela Dvořáková v tomto ohledu uvádí zajímavou myšlenku, která říká, že „se chceme líbit a chceme, aby se nám líbilo to, na co se díváme.“ (Dvořáková, 2014, s. 194 - 195) Tetování se tedy může stát i podnětem k oslovení další osoby. Mimo jiné i britský antropolog Edward Burnett Tylor napsal, že když se kůže tetuje, je hlavním důvodem krása. (Tylor, 1896, s. 237-238)

„Úprava zevnějšku je pro všechny primáty prostředkem k postupu na společenském žebříčku a součástí sociálního systému odměňování“. (Smithová, 2011, s. 37 cit. dle Dvořáková, 2014, s. 196) Výrazně estetickou funkci plní tetování již od Starého Egypta. I již dříve zmiňovaní novozélandští Maoři tuto funkci velmi využívali, ať už v případě oslovování druhého pohlaví či zastrasování protivníků. V současnosti je však na největším vzestupu. Většina lidí dnes volí tetování ke zkrášlení svého zevnějšku.

3.4.5 Komunikačně-identifikační funkce

Tuto funkci plní tetování tehdy, kdy jeho prostřednictvím sdělují lidé své osobní názory a postoje. V takovém případě tetování „promlouvá“, veřejně sděluje pocity nebo např. politické názory. S identifikační funkcí je úzce spojená také stigmatizace. V historii se objevilo hned několik případů, kdy bylo tetování takto negativně využíváno, a to např. pro již dříve zmiňované označování otroků v Řecku či Římě. Dále pak tetování působilo jako stigma u nuceně pracujících ve Francii, kdy byla těmto lidem vytetována písmena TF (*travaux forcés*). (Rychlík, 2014, s. 26) Své symboly mají také např. hispánci a rasisté, pravicoví a levicoví radikálové, či příslušníci jednotlivých motorkářských gangů.

3.4.6 Sociálně-skupinová funkce

Tuto funkci můžeme lehce zaměnit za komunikačně-identifikační. Jsou si totiž velmi podobné. I pomocí této funkce dávají lidé najevo své sympatie s určitými skupinami či dokonce příslušnost k nim. Dvořáková shledává, začlenění do sociální skupiny, zásadním úkolem každého lidského jedince. Život ve společnosti, je životem ve skupinách a k úspěchu v těchto skupinách, je za potřebí respekt u dalších členů. Dále uvádí, že „příslušnost k určité skupině můžeme demonstrovat mimo jiné právě prostřednictvím rozličných úprav těla, které jsou pro konkrétní sociální skupinu charakteristické“. (Dvořáková, 2014, s. 196)

Příkladem může být tetování nejrůznějších mafiánských gangů, jako např. Jakuzy či pověstné Ruské mafie, dále ale také tetované znaky sportovních klubů atp. Z historického hlediska to pak byla i tetování křesťanská. Křesťané si nechávali tetovat různé křížky, či nápisy INRI atd. Pomocí těchto symbolů se pak odlišovali od nevěřících a přívrženců jiných náboženství.

3.4.7 Statusová funkce

Funkce statusová slouží, jak už její název napovídá, k vyjadřování jistého statusu, role nebo i hodnoty. Z tetování je pak zjevné, jak vysoko je jedinec postaven ve společnosti. Typické využití můžeme nalézt např. u Ainů. Ženy, které zde vstoupily do sňatku, si postupně rozšiřovaly tetování okolo úst. (Rychlík, 2014, s. 26) Dalším příkladem, tentokrát v postmoderní společnosti, je i vězeňské tetování, a to konkrétně v ruských věznicích. Časopis National geographic v tomto ohledu uvedl:

Tetování, která tam vznikají, jsou vlastně jedinečným systémem komunikace: každý obrázek má svůj význam, který pomáhá vězňům orientovat se v hierarchii. Navždy označuje vězně tím, jaké hříchy spáchal, jaké moci se domohl a co ho v kriminále potkalo. (National geographic, 2012)

3.4.8 Individualizační funkce

V tomto případě „dotváří tetování jedinečnost osob“. (Rychlík, 2014, s. 27) Motiv, ale i místo na těle, kde je tetování vytvořeno, jsou pro nositele velmi důležité, a to zejména z osobního, intimního hlediska. Dnes patří tyto osobní vzory, jako jsou např. jména, data narození či úmrtí blízkých osob atp., k vůbec nejčastějším. „Prostřednictvím tetování lze do těla vepsat také oblíbené činnosti, koníčky, schopnosti či touhy.“ (Dvořáková, 2014, s. 199) Patří pouze nositeli a předpokládá se, že nikdo jiný, nebude mít tetování zcela totožné.

3.5 Způsoby tvorby tetování

Tradiční způsoby tvorby tetování byly 8. 12. 1891 nahrazeny modernějším tetovacím strojkem – tattaugraphem. Ten si nechal patentovat americký umělec Samuel F. O'Reilly. O'Reillyho žák a slavný tatér Charlie Wagner jej pak dovedl k dokonalosti. (Ancient ink, 2008) Tento vynález tvorbu tetování výrazně urychlil a zjednodušil. Práce, pocházející

z tetovacího strojku, byly také daleko propracovanější, detailnější a ostřejší. (DeMello, 2000, s. 50)

Mezi nejnovější a nejmodernější techniky v tvorbě tetování patří použití tzv. ultrafialového inkoustu. Tato technika se jako první objevila v USA, konkrétně pak v Kalifornii. Odtud se pak začala rozšiřovat do celého světa. Ultrafialový inkoust je zvláštní v tom, že jej nelze vidět pouhým okem při běžném světle. Tetování, které jeho použitím vznikne, je tedy vidět pouze pod speciálním UV světlem. Poptávka po něm se stále zvyšuje. Vyhledávají jej lidé, kteří svá tetování nechtějí ukazovat celému svému okolí, ale také lidé, kteří vyhledávají „novinky“ v tomto ohledu. (Ancient ink, 2008)

Snad vůbec nejnovější je technika tetování očních bulv. K tomuto tetování se však nevyužívá tetovacího strojku, nýbrž injekční stříkačky s malou jehlou. Pomocí jehly se pak inkoust vstříkne přímo do očního bělma. Je zde však velké riziko poškození zraku. Proto se této obtížné technice věnuje jen velmi malé množství tatérů, především v Americe, kam za nimi jezdí lidé i z Evropy. (Ancient ink, 2008)

V dnešní době se ale postupně začínají vracet i tradiční tetovací techniky. Jednou z takových technik je i tzv. všíte tetování. Tento způsob zdobení těla se původně vyskytoval nejčastěji v Asii, Jižní Americe a Arktidě. Zde se o něm také v 18. století dozvěděli Evropští badatelé, kteří přijížděli zkoumat Inuitské kmeny. Inuité k této technice tradičně používali kostěné jehly a nitě obalené sazemi, které vyráběly ze zvířecích šlach. Po průchodu jehly do kůže se popel uvolnil a tím vytvořil tmavou stopu – tetování. Dnes se k této metodě navrácí jen málo tatérů. Zájemců však přibývá. (Ancient ink, 2008)

3.6 Zločinecké/vězeňské tetování

Vězeňské tetování můžeme označit, jako jistou formu rebelie. Je to „způsob, jak se vymezit kontrole, neposlušat zákazy, zvýznamnit se,

přežít nudu nebo upozornit na svá členství v gangu a získat si respekt v drsném prostředí“. (Rychlík, 2014, s. 181) Příkladem typického ruského vězeňského tetování jsou symboly znázorňující chrámy a věžičky. Ty vypovídají o tom, kolik let v cele trestanec stráví, či strávil. Dále jsou to pak také žertovné obrázky, např. oční víčka, potetovaná očima, „hořící větry ze zadnice“ atp. (Rychlík, 2014, s. 181)

Co se týče Amerických věznic, je tetování jednou z nejběžnějších věcí. Zároveň je zde však protizákonné. Vězeňské tetování může jedince udržet na živu, nebo mu naopak přivodit smrt. (Ancient Ink, 2008) „Pár dobře vybraných značek může život v cele ulehčit. Na druhou stranu nesprávný symbol dokáže způsobit vážné potíže a vést i k vraždě.“ (Hall, 2000, s. 10 cit. dle Rychlík, 2014, s. 26) Vede totiž k násilnickému chování mezi členy jednotlivých gangů. Mimo to představuje také velké zdravotní riziko, vzhledem ke špatným hygienickým podmínkám a amatérsky vytvořeným tetovacím „strojkům“, které často tvoří pouze kancelářská sponka namáčená v inkoustu. I přes tato rizika však vězeňské tetování stále vzkvétá a mnohdy je i velmi kvalitní. (Ancient ink, 2008)

Respekt k tetování zde patří k tzv. vězeňskému kodexu. V případě, že trestanec urazí např. tetování Mexické mafie, musí být zabit. Vražda, je také jeden z důvodů, proč se trestanci nechávají tetovat. Tato „ozdoba“ se v této společnosti musí zasloužit, ať už napadáním ostatních vězňů, nebo přímo vraždou. (Ancient ink, 2008)

3.7 Modern primitives

Modern primitives je stále známější významnou subkulturou a sociální skupinou lidí, kteří „se snaží propojovat moderní svět s minulou zkušeností“. Lidé z rozvinutých zemí postmoderní společnosti, zabývající se modifikacemi a zdobením těla, odkazují k tradicím, rituálům a obřadům preliterárních kultur. Za zakladatele této subkultury bývá označován

americký umělec Roland Loomis, též známý jako Fakir Musafar (1930). Ten se „věnuje především studiu problematiky dosahování duševní rovnováhy skrze tělesnost“. (Dvořáková, 2014, s. 204)

Tématu Modern primitives se ve své dizertační práci blíže věnoval i Martin Rychlík. Ten se zaměřil na výskyt a působení této subkultury v ČR mezi lety 2004-2011. Dle jeho slov, jsou původnímu konceptu MP nejbližší především „zaměstnanci a sympatizanti body-tunningového studia Hell.cz, založeného roku 2004“. Toto studio se „specializuje především na extrémní úpravy těla, mezi něž patří genitální či prsní piercingy, implantáty, mikrodermály, cutting (vyřezávání ornamentů), branding (vypalování ornamentů), skarifikace a klasické tetování“. Nejunikátnější je však tzv. suspensions, neboli věšení na háky, a to povětšinou z jakýchsi rituálních důvodů. Akt pověšení tak představuje určitý osobní rituál přechodu. (Rychlík, 2011, s. 188)

Závěr

Lidská tvář je jedním z nejpodstatnějších prostředků v sociálních interakcích s okolím. Jejím prostřednictvím předáváme základní informace o naší osobě, ať už se jedná o stáří, pohlaví či pocity. V maorské kultuře má tvář své speciální místo. Pomocí obličejového tradičního tetování moko, kterým jsem se zabývala v první polovině práce, totiž původní obyvatelé Nového Zélandu ukazovali své postavení ve společnosti, svou sílu, vzpomínky na předky a další, pro ně podstatné, informace.

Během historie prošlo moko několika významnými obdobími. Jedním takovým nechvalně známým obdobím byla i tzv. mušketová válka. V této době se z tetování stal předmět obchodu. Evropané, kteří začali objevovat a následně také osidlovat Nový Zéland, byli fascinováni maorskými mumifikovanými hlavami - mokomokai, jež původně patřily zejména významným náčelníkům. Tyto tetované hlavy začali ve velkém množství vyměňovat za zbraně či střelný prach s místními obyvateli, kteří po moderních zbraních značně toužili. Se zvyšováním poptávky po mokomokai, docházelo k vyvražďování celých kmenů, přičemž členové těchto kmenů byli následně úmyslně tetováni, aby měly jejich hlavy vyšší cenu. Po zákazu těchto obchodů s mokomokai začalo moko pomalu upadat v zapomnění. Až v současné době, v době revitalizačních hnutí, dochází k postupnému obnovování této kulturní tradice. Potomci původních Maorů, dnešní „moderní“ obyvatelé Nového Zélandu, volí pro svá tetování právě tradiční vzory typické pro moko, aby nedošlo k jeho úplnému vymizení, ale také aby byly připomínkou jejich předků.

Zcela jiná je historie tetování v našem kulturním prostředí. Zde byl jeho vývoj přerušen hned několikrát, a to jak z důvodů politicko-společenských nebo náboženských. Dlouhou dobu bylo na tetování nahlíženo negativně. Bylo považováno za stigma otroctví, za znak nižších

vrstev, např. prostitutek či kriminálních, i za jakýsi způsob deviace. Až v posledním desetiletí, se situace okolo tetování změnila. Tatuáž zde začala stále více plnit estetickou funkci. Lidé na ni začali více pohlížet na jakousi formu umění a zájem o ni neustále roste. Nelze však tvrdit, že v našem kulturním prostředí má pouze a jen estetickou funkci. Těchto funkcí je celá řada. Velkou roli dnes hraje i funkce individualizační, kdy jedinec pomocí tetování dotváří vlastní osobnost a lépe se tak identifikuje s vlastním tělem.

Za zajímavý považuji také fakt, že se postmoderní společnosti čím dál více snaží, určitým způsobem, navracet k tradičním způsobům tetování i jiných trvalých úprav těla. Typickou ukázkou tohoto faktu je společnost lidí, subkultura, tzv. modern primitives. Tito lidé se prostřednictvím tetování a dalších tělesných modifikací navrací k prožitkům rituálů a propojují minulost s přítomností.

Literatura a zdroje

Knihy:

BARROW, Terence. *An illustrated guide to Maori art*. Honolulu, Hawaii: University of Hawaii Press, c1984. ISBN 08-248-0979-3

BARROW, Terence. *Maori art of New Zealand*. Paris: Unesco Press, 1978. ISBN 92-310-1319-X

BOWIE, Fiona. *The anthropology of religion: an introduction*. Malden, MA: Blackwell Pub., 2000. ISBN 06-312-0847-X

DARWIN, Charles. *Journal of researches into the Natural history and geology: Countries visited during the voyage of H.M.S. beagle round the world*. New York: D. Appleton and company, 1871

DEMELLO, Margo. *Bodies of inscription: a cultural history of the modern tattoo community*. Durham, NC: Duke University Press, 2000. ISBN 0822324326

FERGUSON, Henry. a Lynn. PROCTER. *The art of the tattoo*. Philadelphia: Courage Books, c1998. ISBN 0762402733

GILBERT, Steve. *Tattoo history: a source book : an anthology of historical records of tattooing throughout the world*. Berkeley, CA: US bookstore distribution, Publishers Group West, c2000. ISBN 1890451061

LÉVI-STRAUSS, Claude. *Strukturální antropologie*. Praha: Argo, 2006. Capricorn (Argo). ISBN 80-720-3713-7

MURDOCK, George P. "The Common Denominator of Culture," in *The Science of Man in the World Crisis*. New York: Columbia University Press, 1945

ROBLEY, Horatio Gordon. *Maori tattooing*. Mineola, N.Y.: Dover Publications, 2003. ISBN 04-864-3092-8

ROBLEY, Horatio Gordon. *Tetování mezi Maori*. Žďár nad Sázavou: Sowulo Press, c2008. ISBN 978-80-903957-1-8

RYCHLÍK, Martin. *Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Dějiny odívání. ISBN 80-710-6780-6

RYCHLÍK, Martin. *Dějiny tetování*. Praha: Mladá fronta, 2014. ISBN 978-80-204-3286-5

SANDERS, Clinton. a D. Angus. VAIL. *Customizing the body: the art and culture of tattooing*. Rev. and expanded ed. Philadelphia: Temple University Press, 2008. ISBN 1592138888

SIMMONS, D. R. *Whakairo: Maori tribal art*. New York: Oxford University Press. ISBN 01-955-8119-9

SOUKUP, Martin, DVOŘÁKOVÁ Michaela, HEŘMANSKÝ Martin a kol. *Tělo: čichat, česat, hmatat, propichovat, řezat*. 2014. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. Antropos (Pavel Mervart). ISBN 978-80-7465-108-3

TYLOR, Edward B. *Anthropology: an introduction to the study of man and civilization*. New York: D. Appleton and company, 1896

Audiovizuální média:

BREE, Dan. *Ancient ink*. USA, 2008

Online:

HAMBLY, Wilfrid Dyson. *The history of tattooing and its significance: with some account of other forms of corporal marking* [online]. Detroit: Gale Research Co., 1974 [cit. 2017-02-12]. ISBN 08-103-4024-0.

Dostupné z: <https://www.scribd.com/doc/22818091/HAMBLY-History-of-Tattooing-1925#>

MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)* [online]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, c2009 [cit. 2017-02-09]. ISBN 978-80-7204-560-0.

Dostupné z: http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/pdf/antropologicky_slovník.pdf

Ottův slovník naučný - ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí [online]. 1906, s. 995 [cit. 2017-02-09].

Dostupné z: <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/OSN/otto25.pdf>

PALMER, Christian a Mervyn L. TANO. Mokomokai: Commercialization and Desacralization [online]. Denver, Colorado: International Institute for Indigenous Resource Management, 2004 [cit. 2017-03-20].

Dostupné z: <http://www.iiirm.org/publications/Articles%20Reports%20Papers/Genetics%20and%20Biotechnology/mokomokai.pdf>

Polynesian Ornament a Mythography [online]. MARCH, H. Colley. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, 1893, s. 307-333 [cit. 2017-03-02].

Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/2842130?seq=1#page_scan_tab_contents

RYCHLÍK, Martin. *Dějiny tetování: Setkání postmoderny s archaismem v kultuře tzv. Modern Primitives* [online]. Praha, 2011 [cit. 2017-02-20].

Dostupné z: file:///C:/Users/M%C3%AD%C5%A1a/Downloads/IPTX_0_0_0_122977_0_24963.pdf. Dizertační práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Oldřich Kašpar

SHILLING, Chris. The body and social theory [online]. London: SAGE Publications, 2003 [cit. 2017-03-05]. Theory, culture. ISBN 08-039-8586-X. Dostupné z: <http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=84351C100FBDF4B774F0966A867EFD94>

STICKEL, Tiffany Lynn. *Tattooing and high-risk behavior among adolescents* [online]. Morgantown, West Virginia, 2007 [cit. 2017-02-20]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=nolEitTjJMoC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

The Origin, Physical Characteristics, and Manners and Customs of the Maori Race, from Data Derived During a Recent Exploration of the King Country, New Zealand [online]. KERRY-NICHOLLS, J. H. The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, 1886, s. 187-209 [cit. 2017-03-02].

Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/2841577?seq=1#page_scan_tab_contents

TREGGAR, Edward. The Maori race [online]. Wanganui, N.Z.: A.D. Willis, 1904 [cit. 2017-03-02].

Dostupné z: <https://archive.org/details/cu31924026469753>

Z TETOVÁNÍ RUSKÝCH KRIMINÁLNÍKŮ VYČTETE VŠE: VRAHA, ZLODĚJE I PEDOFILA. *National geographic* [online]. 2012 [cit. 2017-02-27]. Dostupné z: <http://www.national-geographic.cz/clanky/z-tetovani-ruskych-kriminalniku-vyctete-vse-vraha-zlodeje-i-pedofila.html#.VGuupskzOuZ>

WOHLRAB, STAHL, KAPPELER. Modifying the body: Motivations for getting tattooed and pierced [online]. 2007 [cit. 2017-03-25].

Dostupné z: file:///C:/Users/M%C3%AD%C5%A1a/Downloads/W12%20Modifying_the_Body.pdf

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Nákres Moko kuri

Příloha č. 2 – Nákresy spirálovitého tetování na čele

Příloha č. 3 – Tetování horního rtu, okolí úst a brady

Příloha č. 4 – Spirály na pravé lici

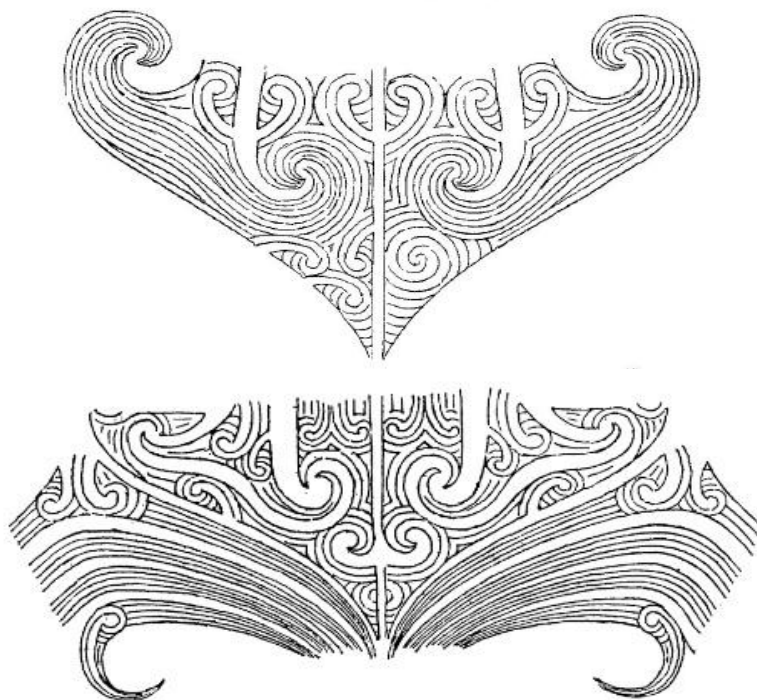
Přílohy

Příloha č. 1 – Nákres Moko kuri (Robley, 2003, s. 64)

Příloha č. 2

Nákresy spirálovitého tetování na čele 1. Robley, 2008, s. 59; 2. Robley, 2003, s. 65

Příloha č. 3 – Tetování horního rtu, okolí úst a brady 1. Robley, 2008, s. 67; 2.
Robley, 2003, s. 74

